

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-195>

УДК 378.027.7

Мельник І.М., Заремба Л.В.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

СТРУКТУРНІ СКЛАДОВІ ТА ЕТАПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті акцентується, що вихователь дошкільної освіти формує цілісно зрілу особистість. Відтак від його підготовки залежить змістова сутність морально-вольових, фізичних якостей дитини. На основі аналізу сучасних досліджень у статті розкривається специфіка змісту професійної підготовки фахівця дошкільної освіти. Досліджувана проблема є досить актуальною, пріоритетною та багатоаспектною. Педагогічна підготовка фахівця дошкільної освіти у ЗВО має бути спрямована на досягнення головної мети навчання – становлення органічної цілісної системи, яка утверджує людину як найвищу соціальну цінність та забезпечує ґрунтовний гармонійний розвиток майбутнього педагога. Автор вказує на розмаїтті наукових підходів до висвітлення означеної проблеми; акцентує на важливості етапів та змістової структури підготовки фахівця дошкільної освіти.

Ключові слова: вихователь, дошкільна освіта, професійна, загально-педагогічна, методична підготовка.

Melnyk Iryna, Zaremba Ludmila

Lesya Ukrainka Eastern European National University

STRUCTURAL COMPONENTS AND STAGES OF PROFESSIONAL TRAINING OF PRESCHOOL EDUCATION SPECIALIST

Summary. The article focuses on the fact that the teacher of preschool education creates the foundation for the further development of holistic social mature, responsible personality. Therefore, the readiness of the specialist to develop the individual capability of the child, the ability to achieve professional and personal self-development is the dominant purpose of his professional training. The researched problem is very relevant, priority and multidimensional. Pedagogical training of preschool education specialist in university should be aimed at achieving the main purpose of education – formation of organic holistic system that confirms the person as the highest social value and provides a profound harmonious development of future teacher. Therefore, professional training of the teacher is considered as the process of mastering life competencies, general scientific professional knowledge, skills for successful implementation of professional activities, as well as mastering the professional culture. The author points to a variety of scientific approaches to coverage the problems; focuses on the importance of taking into account the stages and content structure of specialist training of preschool education. On the basis of analysis of modern researches in the article it is revealed the specificity of the content of professional training of preschool education specialist: it is substantiated the step character of this process with the separation of three stages of continuous teacher education. The first degree is associated with the choice of profession, the second one – with the self-determination in the profession, the third – with professional self-development. Particularly emphasized that an important component of professional training the teacher is his readiness for diagnostic activity as an instrument of objective determination the level of professionalism and important factor of optimization the independent professional activity. By justifying the diagnostic aspect of activity the author focuses attention on multidimensionality and polyfunctionality of diagnostics. Therefore, professional training of a preschool education teacher can legitimately be considered as a result of readiness for professional activity.

Keywords: teacher of preschool, professional, general pedagogical, methodical training.

Постановка проблеми. Майбутній вихователь ЗДО закладає фундамент, на якому будується цілісна соціально зріла, відповідальна особистість. Водночас він є реалізатором державної політики щодо розвитку й формування прийдешнього покоління. Безперечно, від його підготовки залежать як професіоналізм, ерудиція, майстерність, так і кінцевий результат його діяльності – формування й розвиток молодого покоління. Тому не випадковим є виокремлення провідних етапів професійної підготовки фахівця дошкільної освіти, в тому числі й загальнопедагогічної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки вихователів закладів дошкільної освіти знайшла своє відображення як у класичній зарубіжній, вітчизняній педагогічній науці, так і в сучасних наукових дослідженнях (Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, К. Ушинський,

І.М. Дичківська, Т.І. Поніманська, Н.В. Лисенко, А.М. Богуш, І.М. Мельник, Н.В. Гавриш, О.В. Коваленко, О.С. Семенова та ін.).

Науковцями розглядаються різні аспекти професійної підготовки працівників дошкільної освіти. Об'єднує дослідників єдина позиція: означений процес тривалий у часі, складний і багатоаспектний.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми полягає в узагальненні та виокремленні провідних етапів професійної підготовки фахівця дошкільної освіти та її структури.

Формулювання цілей статті. Проаналізувати різноманітні підходи вчених до ефективної підготовки фахівців до професійної діяльності у закладах дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Особливість та значущість професійної підготовки ви-

хователів ЗДО пояснюється своєрідністю його функціональної ролі, на що акцентують у своїх роботах науковці О.Л. Бойніч, А.М. Богуш, Г.В. Беленька та ін.

Узагальнення наукових підходів дає можливість виділити три площини діяльності педагога: 1) вихователь завжди в полі зору дитина, а дитина – в полі зору його; 2) традиційно вихователь тісно спілкується і співпрацює з батьками; 3) неодмінними атрибутами, пов'язаними із специфікою роботи фахівця дошкільної освіти є вірогідність роботи як у закладах державної, так і приватної форми, в сільській місцевості, спеціалізованих закладах дошкільної освіти.

Суттєвою специфікою професійної підготовки фахівця дошкільної освіти виокремлюємо ступінчастий характер цього процесу. Звертаємо увагу, що ступінчастість педагогічної освіти зумовлена відносно дискретними етапами, які відображають послідовність якісних перебудов у професійній свідомості й діяльності, в образі професійного «Я», в рефлексії, функціях та технології їх реалізації.

У контексті нашого дослідження правомірним є виділення трьох ступенів безперервної освіти педагога.

Перший пов'язаний із вибором професії, коли відбувається орієнтація людини у світі професій, надання переваги педагогічній діяльності у якості професійної (на етапі допрофесійної освіти), засвоєння мотиваційно-психологічних і процесуальних компонентів педагогічної діяльності, ідентифікація соціальної ролі педагога з певною предметною галуззю науки, культури (етап початкової професійної підготовки). У підсумку на цьому етапі безперервної освіти відбуваються осмислення педагогічної діяльності як спрямованої на якісне перетворення дитини, на «становлення людського в людині».

Другий – самовизначення у професії, оволодіння сутнісними механізмами педагогічної діяльності, готовність до трансформації соціокультурного досвіду, пошук (у процесі студентського дослідження) та утвердження (у післядипломній освіті) свого педагогічного стилю «усвідомлення своїх спонукань до діяльності прагнень і ціннісних орієнтацій, мотивів, уявлень про свої соціально-професійні ролі, аналіз та оцінку своїх особистісних якостей, знань, умінь та навичок [1, с. 225]. Зовнішньо виражений результат діяльності на цьому етапі в кінцевому підсумку проявляється у стійкій концептуальній позиції педагога-вихователя, з конкретною системою принципів професійно-педагогічної діяльності.

Третій етап – професійний саморозвиток, коли власна концепція педагога реалізується у системі авторського досвіду, освітніх програмах, проектах, методичних розробках тощо. Як зазначає Н. Боритко «процеси осмислення і усвідомлення професійно-педагогічної діяльності відбуваються і в точці їх дотику, професійно-особистісна позиція педагога-вихователя як ціннісно-смилова освіта стає не тільки основною, але й джерелом саморозвитку педагога, утвердження професійної свободи та гідності» [2, с. 41].

У руслі сказаного доречним є врахування виділених Хомич Л.О. наступних чинників у під-

ходах до підготовки педагога і трансформація їх у підготовці фахівця дошкільної освіти:

– соціально-економічні, пов'язані із змінами в суспільній свідомості і появою нових цінностей в освіті, тобто перевагами саморозвитку і самовиховання, самоосвіти над передачею знань, умінь і навичок. Інтереси особистості мають пріоритетне значення в порівнянні з навчальними планами і програмами; створюються умови для постійного звеличення людини, гармонізації її стосунків із природою, суспільством, державою та іншими людьми;

– практичні, що виникли внаслідок соціально-економічних перетворень у нашій країні, появи нових типів навчально-виховних закладів (для них потрібен новий педагог); майбутній вихователь повинен діяти самостійно, оволодіти в процесі психолого-педагогічної підготовки спеціальними навичками і вміннями взаємодії та спілкування; підготовка такого фахівця вимагає активної розробки методологічних та теоретичних основ педагогічної освіти;

– теоретичні, зумовлені як соціально економічними, так і практичними змінами в розвитку освіти; педагогічна освіта розвивається шляхом формування в майбутніх педагогів цілісного уявлення про свою професійну діяльність. Саме тому більшість педагогічних закладів України у навчальні плани включає інтегровані курси психолого-педагогічних дисциплін і на цій основі цілеспрямовано забезпечує формування професійно важливих якостей майбутнього педагога, його професійної свідомості й поведінки, а також сприяє розвитку індивідуальності» [3, с. 114].

Прийнято вважати, що ключовими напрямками підготовки майбутнього вихователя є комплекс методологічних, педагогічних, методичних проблем, які ставляться і розв'язуються через залучення студентів до практичної педагогічної діяльності, спрямованої на підвищення рівня їхнього професіоналізму. Проте зауважимо, що вчені по-різному підходять до трактування поняття «професійна підготовка». Так, деякі з них (О. Абдуліна, Н. Кузьміна, Н. Талізіна) розуміють його як процес формування й набуття настанов, знань, умінь, необхідних спеціалісту для виконання професійних завдань.

Інші науковці (І. Богданова, Ю. Барабаш, Н. Кічук, О. Цокур) наголошують на тому, що це – цілісний процес засвоєння й закріплення загальнопедагогічних та соціальних знань, умінь і навичок.

На нашу думку, сутнісний зміст поняття «професійна підготовка» буде більш зрозумілим при усвідомленні структури професійної діяльності, яку на сьогодні визначають як «єдність професіоналізму знань, спілкування та самовдосконалення» [4, с. 63].

Ми погоджуємося з міркуванням Абдуліної О.О., що «загальнопедагогічна підготовка педагога – це процес учіння студентів системою навчальних занять з педагогічних дисциплін і педагогічної практики й результат, що характеризується певним рівнем розвитку особистості вчителя, сформованості загальнопедагогічних знань, умінь і навичок. Система загальнопедагогічних знань, умінь та навичок є загальною, єдиною необхідною кожному педагогу для ре-

алізації його соціально-професійних функцій (звідси поняття «загальнопедагогічна підготовка») [5, с. 57].

Зазначимо: глибокий аналіз сутності професійної підготовки міститься у працях В. Семиченко, яка обґрунтовує правомірність розуміння її, як процесу професійного становлення майбутніх фахівців, мети й результату ЗВО, необхідності включення студентів у навчально-виховну діяльність [6, с. 4].

Істотним доповненням до вищезазначених положень є позиція С.М. Мартиненка щодо визнання такої важливої складової професійної підготовки педагога як готовності до діагностичної діяльності [7]. На це у свій час вказував В.О. Сухомлинський. Ми вважаємо правомірними вищезазначені міркування трансформувати стосовно підготовки фахівця дошкільної освіти. Обґрунтовуючи діагностичний аспект діяльності ми акцентуємо на багатомірності й поліфункціональності діагностики, яку трактуємо як інструмент об'єктивного визначення рівня професіоналізму педагога і важливий чинник оптимізації самостійної праці» [8, с. 25].

Означена підготовка як цілісна система базується на основі органічної єдності загального, особливого та індивідуального: як загальне вона є складовою професійної загальнопедагогічної підготовки, як особливе – має свою специфіку, зумовлену особливостями й закономірностями навчального процесу; як індивідуальне – відображає залежність підготовки від особистісних якостей педагога і рівня його професійної діяльності.

Готовність фахівця до забезпечення розвитку індивідуальних можливостей дитини, здатність до професійного та особистісного саморозвитку – це домінуюча мета його професійної підготовки. Водночас така підготовка згодом забезпечить творчий розвиток особистості. Власне тому підготовка до діагностичної діяльності передбачає підготовку до суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Ми підтримуємо думку науковців і визначаємо професійну підготовку вихователя як процес оволодіння особистістю життєвими компетенціями, загальнонауковими професійними знаннями, вміннями для успішного здійснення професійної діяльності, а також опанування професійною культурою.

Практика засвідчує, що сучасні навчальні плани забезпечують вище-зазначену підготовку фахівця дошкільної освіти змістом дисциплін загальної, професійної підготовки та фахових методик.

Окрім цього передбачені і вибірккові дисципліни, що передбачають самовиховання, самовдосконалення педагога.

Важливе місце в системі професійної підготовки належить дисциплінам психолого-педагогічного циклу. Це передусім такі: «Інформаційні технології дошкільної освіти», «Психологія загальна», «Психологія педагогічна та дитяча», «Педагогіка загальна», «Родинна педагогіка», «Порівняльна педагогіка», «Основи науково-педагогічних досліджень», «Інноваційні педагогічні технології», «Історія дошкільної педагогіки», «Педагогіка дошкільна», «Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу», «Фахові методики дошкільної освіти» та ін. Ре-

зультатом такої підготовки є оволодіння студентами певним рівнем змістовно-процесуальних та наукових основ педагогічної діяльності, формування у них цілісного комплексу загальнопедагогічних знань, умінь, навичок, опанування методикою естетичного, екологічного, морального виховання дошкільників.

Акцентуємо, усі структурні складові професійної підготовки майбутнього фахівця спрямовані на високий рівень його професіоналізму.

У цьому контексті зазначимо, що при підготовці майбутнього педагога варто опиратися на концептуальне положення Б.Ананьєва, за яким професійний розвиток особистості, з одного боку «є зростаючим за масштабами та рівнем інтеграції – утворення великих «блоків», систем та структур, синтез яких у певний момент життя людини виступає найбільш загальною структурою особистості з іншого боку, розвиток особистості є все більш зростаючою диференціацією її психофізіологічних функцій, процесів, станів та особистісних властивостей, відповідних прогресуючій інтеграції» [9, с. 255].

Все вищесказане дозволяє узагальнити, що професійну підготовку вихователя правомірно розглядати передусім як результат готовності до професійної діяльності.

Досліджувана проблема є досить актуальною, пріоритетною та багато-аспектною. Педагогічна підготовка фахівця дошкільної освіти у ЗВО має бути спрямована на досягнення головної мети навчання – становлення органічної цілісної системи, яка утверджує людину як найвищу соціальну цінність та забезпечує ґрунтовний гармонійний розвиток майбутнього педагога.

Висновки з даного дослідження та перспективи. Аналіз психолого-педагогічної літератури й практичної діяльності дає змогу узагальнити, що професійна підготовка фахівця дошкільної освіти є складним, тривалим, послідовним, системним і неперервним процесом. Означене судження об'єднує практично всіх дослідників заявленої проблеми. Водночас варто відзначити досить різновекторні підходи щодо трактування поняття «професійна підготовка», серед яких чітко виділяються функціональний й особистісний.

Стосовно професійної підготовки педагога закладів дошкільної освіти специфіка зумовлена багатфункціональністю його діяльності, а також пов'язана із віковими особливостями вихованців.

Окрім того своєрідність означеної підготовки пов'язане із структурою професійної діяльності, особистості та закономірностями її становлення.

Неперервність підготовки забезпечується єдністю таких етапів: професійної орієнтації, професійного відбору, професійного навчання і виховання.

Стосовно змістового забезпечення підготовки вихователя істотним є поєднання теоретичної й практичної підготовки. Важливим аспектом теоретичної підготовки є загальнопедагогічна.

Перспективою подальшого вивчення заявленої проблеми може бути аналіз структурних складових професійної підготовки фахівця дошкільної освіти, а також чинників впливу на професійну підготовку педагога у закладах вищої освіти.

Список літератури:

1. Чайка В. Основи дидактики: тексти лекцій та завдання для самоконтролю : навч. посібник. Тернопіль : Астон, 2002. 244 с.
2. Борытко Н.М. В пространстве воспитательной деятельности: Монография. Волгоград : Перемена, 2001. 181 с.
3. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів. Київ : Магістр–S, 1998. 201 с.
4. Петровська І.Р., Гулечко З.З., Губанюк Г.Г. Діагностика професіоналізму майбутніх педагогів. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Професіоналізм педагога в контексті європейського вибору України*. Ялта, 2009. Ч. 2. С. 61–64.
5. Абдулліна О.А. Общепедагогическая подготовка в системе высшего педагогического образования : для пед. спец. высш. учеб. заведений 2-е изд. перераб. и доп. Москва : Просвещение, 1990. 141 с.
6. Семиченко В.А. Психологические основы процесса профессиональной подготовки студентов вуза. Учебное пособие. Полтава, 1989. 86 с.
7. Мартиненко С.М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : Монографія. Київ : КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2008. 434 с.
8. Мельник І.М. Педагогічна діагностика – невід’ємний компонент професійної діяльності вчителя початкових класів. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні досягнення вітчизняних вчених в галузі педагогічних та психологічних наук», 2-3 березня, м. Київ, 2018. С. 24–26.
9. Ананьев Б.Г. Психология и проблемы человекознания. Москва : Воронеж, 1996. 384 с.

References:

1. Chajka, V. (2002). *Osnovy dydaktyky: teksty lekcij ta zavdannja dlja samokontrolju: navch. posibnyk* [Fundamentals of Didactics: Lectures and tasks for self-control]. Ternopilj: Aston, 244 p.
2. Boryitko, N.M. (2001). *V prostranstve vospitatelnoy deyatelnosti: Monografiya* [In the space of educational activity]. Volgograd: Peremena, 181 p.
3. Homich, L.O. (1998). *Profesijno-pedagogichna pidgotovka vchitelya pochatkovih klasiv*. [Vocational training of elementary school teacher]. Kyiv: Magistr–S, 201p.
4. Petrovska, I.R., Gulechko, Z.Z., & Gubanyuk, G.G. (2009). *Diagnostika profesionalizmu maybutnih pedagogiv* [Diagnostics of professionalism of future teachers]. *Materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktichnoyi konferentsiyi. Profesionalizm pedagoga v konteksti Evropeyskogo viboru Ukraini*. Yalta, vol. 2, pp. 61–64.
5. Abdullina, O.A. (1990). *Obschepedagogicheskaya podgotovka v sisteme vysshego pedagogicheskogo obrazovaniya* [General educational training in higher education]: Dlya ped. spets. vyiss. ucheb. zavedeniy 2-e izd. pererab. i dop. Moskva: Prosveschenie, 141 p.
6. Semichenko, V.A. (1989). *Psihologicheskie osnovy protsessa professionalnoy podgotovki studentov vuza, Uchebnoe posobie* [Psychological foundations of the process of training university students]. Poltava, 86 p.
7. Martinenko, S.M. (2008). *Diagnostichna diyalnist maybutnogo vchitelya pochatkovih klasiv: teoriya i praktika: Monografiya* [Diagnostic activity of the future elementary school teacher: Theory and Practice]. Kyiv: KMPU imeni B.D. Grinchenka, 434 p.
8. Melnik, I.M. (2018). *Pedagogichna diagnostika – nevidemniy komponent profesiynoy diyalnosti vchitelya pochatkovih klasiv* [Pedagogical diagnosis essential component of the professional activity of the elementary school teacher]. *Materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktichnoyi konferentsiyi “Suchasni dosyagnennya vitchiznyaniz vchenih v galuzi pedagogichnih ta spihologichnih nauk” March, 2-3*. Kyiv, pp. 24–26.
9. Ananev, B.G. (1996). *Psihologiya i problemyi chelovekoznaneya* [Psychology and human science]. Moskva: Voronezh, 384 p.